

Gregorio Mujikaren mendeurrenean

Euskal Herriak eman dituen ekintza gizonetarik langile boroatuetatik bat izan zen Gregorio Mujika. Ormatxegin jaio zen 1882. urteko Gabon eguzte, eta han bertan bizi hamabi urtera arte. Familia Beasainera aldatu zen, eta handik urte batera hasi zen lehenik Donostia eta gero Bergaran azkenik Donostiako Institutuan Batxiller graduatzeak, 1900. urtean.

Gero, leiretan hain bizkorra izango zen gizona, harrigarria badirudi ere, industri peritajegintza osatzea heldu ez ezik Valenciana-ko Internazional Institutioa Electroécnica zelakoan ingeniari mekaniko titulua lortzera heldu zen, eta Barcelona-ko Unibertsitatean matematika analisi asiguratza osatu.

1907. urtean, Donostian antolatu ziren Euskal Lore-Joku haletan parteide bezala nabarmendu zen. Urte berean, Elgoibarren eratu ziren Euskal Jailetara berriako historia euskaraz aurkeztu zuten, **Elgoibar-ko Albiste Kondairatsak** zeritzan lana, eta zilarrezko dominez sartuta izan zen.

Geroztik, oso-osorik euskal kultur gaietara emana agertu zitzaion, historia ez ezik beste literatur gai asko bereganatu, euskaltzaleatasuna bazterretan zuzpertzuz eta euskal literaturgintza piztuz.

Historia gaietarako maisu ona izan zuen bere aita Serapio, baina gainerako euskal kultur gaiak berekiko garapenez lortuak zituen. Eta bere garaiko kultur ekinzarik garantzisuenetan buru-belarri sartuta ibili zen. Euskal Jaiaik non, Gregorio han; entule edo begirale baino aiseago hizlari: Eibar, Elgoibar, Segura, Zarautz, Irun Oiarzun, Lekunberri, Elizondo, Bilbo, Donostia eta Tolosa hirietan eman zituen hitzaldiak, toki-tokiko historiak edo kultur hedakuntzak opez bihurtu ziren Euskal Herri guztian.

Garai beretan, Instituto Nacional de Previsión-eko gestore ordetzari izendatua izan zen Gipuzkoa probintziako

Esan beharra dago, bere garaian ikusten zituen premiariak larrinak bete nahirik, lanari muzirik egin gabe leporatzen zituelako prelatzio zeritzan eginkizunak. Eta, orain bezala orduan ere, hizkuntza zaharrez eta instituzioak berri beharrez, zer ez argitegorik gure Euskal Herrian? Premiari eraman zuten 1907an Euskal-Esnailea Elkartearen sortzeko zioak bere sortzaile ez ezik bitzita guzirako Elkarte horren idazkaritzak jabe zizena. 1908tik Euskal-Esnailea zeritzan euskarzako aldiakari piztuz. Baina, orduan ere, euskaraz bere ajeak zituen: irakurle-goa urri eta agintarien laguntza eskax. Bi urteren buruan aldiakaria galzorian agertu zen. Baina, Gregorioren argitasunari eta bizkortasunari esker salbatu zen. Gipuzkoako Diputazioan mugitu zituen bazterrak, Kanpion laguntzaile zuela, eta laster lortu zuten Euskal Herriaren Alde (1911) izenezko kultur aldiakari baitentzako finantziaketa. Aldiakari-hau, kultur zabalkunde, erdaraz egingo zen, baina Euskal-Esnailea euskarzako sail bezala erantsiko zion; Zuzendaritza kontseiluko Txomin Agirre, Arturo Kanpion, Karmelo Etzegarai eta Julio Urkixo izendatuz.

Horri esker, 1908. urtetik 1931ra arte, bere zuzendaritzapean argitaratu zen aldiakari hori, garaia haietako literatur argialpe-rik garantzisuenaz itaizatez bere inguruan orduko euskal idazleak bilztea lortu zuen, orotariko lanak argitaratu, jaialdiak eta hitzaldiak antolatu. Euskal jakintzak bildu zituen **Itzaldiak** zeritzan liburuxkak separatu gisa atezatez, horrez gainera 25 antzerki argitaratzeko lekua eman zuten aldiakariaren barruan, beste 19 liburuxka ere bai eta hainbat literatur lan euskaraz eta euskararen alde. Euskaldun gaztegeandik 1.260 lan historiak eta literaturaz lortzea aski da Gregorioren eragile eta gidari ahalmena neuzteko. Gure kultur historian, J. Manterolaren **Euskal Herri** aldiakariaren eta Aitzolzen **Euskaltzaleak** mugimenduarien bitartean hutsunerik nabarmena bete bai zuen.

Euskaraz idatzi zituen lanetatik aipagarrienak, arestian aipatuak Elgoibarko historiak aparte, **Eibar-ko seme ospetsuen berri batzuek** (1908), **Iruiraga-Karabazak-Urbieta** (1910). Lorak eta ogia (1910) ipui sarritua, eta **Pernando Amezetarra** (1927). Azken hau, gure mende hontan, gehien irakurri den liburuetatik bat dugu. Euskaltzaindiko urgaztea zen bere sorreratik.

Historiaz egin zituen lanak, bai euskaraz eta bai erdaraz, lan serioak ziren eta Academia de la Historiari bere "miembro correspondiente" izendatu zuten. Historiazkoetan, behar bada, **Monografía Historica de la villa de Eibar** (1910) izango zuen lanik handiena eta sakonena. Eta, neuk bakarrik dakit zenbat aldiz erabili dudan eskuarteetan. Adibide bat emateko, aski dit esatea, liburu horren barruan bildu zuela Euskal Herriko zuzko-armen historiari bikainenak, oraindik orain ere historiagile gehienek ezagutzen ez dutena, baina Ramiro Larrañaga adiskideak bere berri ondo dakiena.

Kazetaritza ere ongo landu zuen: **Euzkadi-n** euskaraz erabiltzearen alde ez ezik, orduan ere Euskaltzaindian kontra zirenen aurrez aurre jarriz erakunde horren alde ere bai; **El Pueblo Vasco-n** zabalkundeak berriak eta oharrak argitaratu; eta Argia-n euskaraz hutsen idatzi, maiz "Jeme" izenez. **Horik Diccionario Espasa** rako lanetara arte, iragarritzeko langintza bete zuen.

Horietarik lan hautatuak frutak ziren **Añamendi Argitaldaria** bildurik osatu zituen hiru liburuetakoak: **Los titanes de la cultura vasca** (1962), J. Aranzadi, J. de Urquijo, D. de Aguirre, R.P.P. Lhande, R.P. J.A. de Donostia eta A. Campión jaun berriz eta langintzak, gaur oraindik ere interes handikoak jotekoak, zeren bakoitzari elkarrizketaz berriak bizi ziren artean eginak direnez gero. Beste lanak ordea, bi tomatan, **Destellos de historia vasca** (1962) izenez eman zituen, hor bilzen dira, besteak beste, honako hauek: **Itxazgizonak**, sorginen herriak ihizari arteak, zuzko-armen historia, aitonen-semetasunez, maxinadaz, folklozez eta baita ere zenbait biografiaren artean

Iparragirre, Pello Errota, Santa Kurutz opea, **Itxazgizon** eta **Eusko-Itxazgizonen sorrerako batzurrea** (Oñati, 1916) idazkari egin zuen. Horrez gainera, beste bezala euskaraz idazkienez larririk, zenbait idia on eman zituen eta hainbat itxazgizon euskarzako antzerkia bultzatzearean.

Tamalez, gazterik lanean zintzo ari zen garaian gaita jota hil zen 1931ko aztularren 22an.

Jaio SAN MARTIN

En el presente artículo se le dedica un recuerdo a la vida obra de Gregorio de Mújica, con motivo del centenario de su nacimiento. Era natural de Ormatxegui, hijo de Serapio y de María. Fue un hombre de gran memoria, un hombre de gran memoria que dedicó su vida a la historia de Euzkadi y a la cultura vasca.

Gregorio de Mújica realizó estudios técnicos profesionales y aunque resulte paradójico, desde muy joven se dedicó a las actividades culturales participando a lo largo de su vida en los Juegos Florales de San Sebastián y en los Juegos Euskaraz celebrados aquel mismo año en Elgoibar. En 1907 presentó su estudio histórico **Elgoibar-ko Albiste Kondairatsak**, premiado con la medalla de plata. Fue un hombre de gran memoria, un hombre de gran memoria que dedicó su vida a la historia de Euzkadi y a la cultura vasca. Fue un hombre de gran memoria, un hombre de gran memoria que dedicó su vida a la historia de Euzkadi y a la cultura vasca.

Realizó un importante trabajo de historia y literatura. Realizó un importante trabajo de historia y literatura. Realizó un importante trabajo de historia y literatura. Realizó un importante trabajo de historia y literatura.

Pero, además colaboró con diversos trabajos en el **Boletín de Euzkadi** y en el **Boletín de Euzkadi**. Pero, además colaboró con diversos trabajos en el **Boletín de Euzkadi** y en el **Boletín de Euzkadi**.

Fue secretario en el Primer Congreso de Estudios Vascos (1918) donde mostró una vez más su gran valía y su capacidad de importantes ideas y la necesidad de impulsar el estudio de la historia vasca.

Por desgracia, Gregorio murió joven, con gran pena para todos los vascos, y en pleno rendimiento. Creo que ha llegado la hora de darle algo digno en su memoria.

Hirietako bideen izenak

alpheetan etxez eginak, non bide hauetan bizi diren personek aurkazarik bizi den, aukerarekin hiri egin bait lezakete, kalera jaitziz gabe. Antzira beneroaren gainean iraitzik hiri mysterioz hunk bezainbertze personalitate urbanistikoa ez duten bertze italik hirietan kaleen eta bideen izenezatzeak gehienetan via ta viale (bide zabal)-erabillen diren bitartean, Beneturian huneleko termino aberastuan handiaz ditugu, behi bide baten kharakteristikak jakinarazteko, adibidez, hor ditugu: via, viale, ruga, calle, saliztada, rio terra, fundamenta, lungomare, etc. Italik hiri arruntetan idoguzer gehienetan soilik via (bide, kale) ta viale (bertze erdaratan: avenue, avenida) hitzak erabiltzen dituzten bitartean, ba dogotza halarik ere personalitate handiagotz huen hirietan, adibidez Taurinon: corso (avenida), Genuan: salita (subida) bai eta bertze lekuetan: vico (bide herts), vicolo (bide herts ta tipi), strada, cortile, traversa.

Euskaraz ba ditugu bideak izenezatzeko bertze hitz batzuz: adibidez: **karrrika**, **Korrika** ta **kale** ez dira neholara ere sinonimoak. **Kalea** hiri zaharretan indarrez, behar bada bortxaz ere, ebakitako bidea den bitartean, **karrrik** behi hirietatik ilkhitzen ziren bideak zaizkigu. Geroz karrien aldamentan etxeak iraitzi dituzte, ugari ere bai, eta hunele hirigintza modernon bideak dira. **Karrika** baitetan etxerik asko egin tieke, bainan behi heien artean, edo etxe-blokeen artean, lekhu orngusak librokid dogotza, behar bada alpheetan zuhaztez. **Kale** baino zabalago izalten ohi dirade. Adibidez: Zarautzeko hiri zaharretan **kaleak** ditugu, bainan urbanizazioa berrietan plaiaren ondian **karririk** (nahiz eta orain heiet "kale" izena eman diezetenarren). Donostiako ta Bilboko parte zaharre-

tan **kaleak** ditugu, bainan Donostian **Zumardian** eta **Askaian** **Bidearen** artean eta **Amaran** dogotzen arteriek ez dira **kaleak**, **bideak** baizik. Geroz Donostian eta **Bilbon** egon ba dogotza erdarazko **alameda** batzu, ba liruidek ezen heien izenak **Bizkaietan** lerruxdi izan behar lukela, **Berhan** Donostian orain dogoen bezala **zumardia** ongi dogo. **Bainan** **avenidak** zuhaztez berherik dogoetan, ba dogo euskaraz bertze hitz bat heientzat: **zuhazarte**.

Eta ibaitaren ezponden gurean diozen **bideak** **nusak** dira. **Bere** **nasa** ez da **kai** bat. **Nasa** bat behi teknhe eginkako **represa** bat da. **Kai** bat on-tentzako amara-lekhua da, **kaiak** behi portuetan dogotza.

Nasak ipharredeko hirietan, **Herri-Beheretan** (hau da **Holandan** eta **Belgian**) **dam** izenaz ezagutirik dira. **Hauetan** ba dogotza **bide** **famatu** batzu, **Kurfürstendamm** adibidez. **Bilbon** ba dogo **kale** bat huneleko izenaz "muelle de la Naja". **Ein** Donostian huneleko **liratzeko** **Urmean** para diozen "pasokak". **Erdaraz** paseokan izan tieke, bainan euskaraz, kultur-kolonialismoaren beturrekoen gabe ikus ba geneza, **hauk** **nusak** **liratzeko**: **Frantzia-nasa**, **Bizkaia-nasa** eta a.

Geroz ba ditugu euskaraz **harri-bideak**, **hauk** **harriz** eginkako **kaltzadak** **liratzeko**, **neerlandarazko** **steenweg** bezalakokak. **Harri-bideak** **Euskalherrian** ez bait ziren gehienetan **harririk** **ekharreteko** **bideak**, **baizik** eta **harriz** eginkidizuenak.

nialismoaren beturrekoen behatu gabe.

Federico KRUTWIG SAGREDO

La palabra general usada en euskara para denominar caminos y arterias urbanas parece ser la de **bide**, que equivale a la latina **via**, tan usada en Italia, pero también en España, donde existen las "Gran Vías" en casi todas las poblaciones, que debieron ser llamadas en euskara **Bide Nagusia** o **Bide Handia**. La palabra calle castellana no es homónima enteramente con la vasca **kale**.

Esta parece corresponder en cambio casi enteramente en su extensión semántica al término empleado con tanta frecuencia en Venecia. Mientras que en Italia, aquellas ciudades que tienen poca personalidad urbanística se llaman sus calles, casi siempre, **via**, y si son más anchas y mayores se las denomina **vial**, lo que equivale en muchos casos a la palabra castellana **avenida**. En Venecia, al igual que en Euzkaltzerria **kale** (o **calle**) es en principio un camino o vía urbana encanjonada y más estrecha, como se dan en la mayor parte de las viejas villas. No entraré en explicación de lo que en Venecia significan esa multiplicidad de nombres con los que en esa población llena de personalidad urbanística se llaman las diferentes **viale**, **via**, **ruga**, **saliztada**, **calle**, **rio terra**, etc. Quisiera en cambio destacar la existencia en euskara de ciertos términos propios para designar las arterias, que muchos Ayuntamientos parecen olvidarse.

Karrika no es un sinónimo de **kale**, ni mucho menos. Una **karrika** es una especie de avenida, que mayormente sale del casco urbano, y se prolongaba en lo que han resul-

tado ser las urbanizaciones por las res. Mientras una **kale** es una encanjonada en los viejos tiempos, **karrika** es una avenida, que en los tiempos en que las casas no están muy juntas, como las que se ven en las fotografías, espacios libres. En muchos casos, el **kale** sirve para dar acceso a los edificios de los nuevos barrios, como el **kale** de la urbanización de San Sebastián. Como ejemplo de **kale** en el País Vasco, las **kale** de San Sebastián y de Zarautz. Mientras que en el País Vasco y en Bilbao, parece ser que el **kale** es un camino que se abre en el casco viejo de la ciudad, como el **kale** de San Sebastián y de Zarautz. Mientras que en el País Vasco, las **kale** de San Sebastián y de Zarautz. Mientras que en el País Vasco, las **kale** de San Sebastián y de Zarautz. Mientras que en el País Vasco, las **kale** de San Sebastián y de Zarautz.

Tenemos además en castellano la palabra **nasa**, tan usada, tanto en Palmas Bajos como en Almería, que deberíamos confundir con el **kale**. En el caso de **nasa**, deberíamos tener en cuenta que se trata de un trabajo antiguo de la ciudad, una **nasa**, mientras que el **kale** es un trabajo nuevo, que se hace en los nuevos barrios, como el **kale** de San Sebastián y de Zarautz. Mientras que en el País Vasco, las **kale** de San Sebastián y de Zarautz. Mientras que en el País Vasco, las **kale** de San Sebastián y de Zarautz. Mientras que en el País Vasco, las **kale** de San Sebastián y de Zarautz.